

XIV MIĘDZYNARODOWA SESJA NAUKOWA
ORGANY I MUZYKA ORGANOWA

(Gdańsk, Akademia Muzyczna im. S. Moniuszki, 22-23 września 2009)

Międzynarodowa Sesja Naukowa *Organy i muzyka organowa* odbyła się już po raz czternasty w Gdańsku w dniach 22-23 września 2009. Historia tych konferencji sięga roku 1977. Ich tematyka każdorazowo dotyka różnorodnych problemów związanych zarówno z muzyką organową (twórczość polska i obca, charakterystyka wybranych dzieł oraz prezentacja całych spuścizn kompozytorskich), jak i problematyką budownictwa organowego, konserwacji zabytkowych organów, a także zagadnień jedynie w niewielkim stopniu dotyczących spraw organistyki i organologii. Obrady toczyły się w Auditorium im. Profesora Pawła Podejki w budynku gdańskiej Akademii Muzycznej przy ulicy Łąkowej. Niestety, niektórzy referenci odwołali w ostatniej chwili swój udział w konferencji. Z 24 referatów wygłoszono 17. Kierownictwo sesji sprawowali: dr Lech Kucharski – przewodniczący, red. Janusz Krassowski – redakcja naukowa, dr Teresa Błaszkiwicz, prof. Roman Perucki. Organizatorami imprezy byli: Instytut Teorii Muzyki oraz Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku. Znakomita organizacja sesji była możliwa dzięki jej sekretarz – mgr Monice Karwaszewskiej.

W pierwszym dniu sesji obrady prowadzili: dr Teresa Błaszkiwicz i dr Andrzej Szadejko, zaś w drugim dniu prof. Roman Perucki. Pierwszego dnia referaty wygłosili: Christoph Krummacher (Lipsk) – *Johann Sebastian Bach und die liturgische Stellung der Orgel im lutherischen Gottesdienst seiner Zeit*, Wojciech Lauer (Gdańsk) – *Utwory organowe Friedricha Wilhelma Markulla*, Lech Kucharski (Gdańsk) – *Messe des Pauvres Erika Satie*, Dagmara Dopierała (Gdańsk) – *Koncert na organy i orkiestrę op. 52 Flora Peetersa*, Marcin Tadeusz Łukaszewski (Warszawa) – *Rola i znaczenie organów w twórczości Mariana Borkowskiego*, Marietta Kruzelsosnowska (Warszawa) – *Symbolika i wyrazowość w utworze organowym Mariana Sawy Ecce Lignum Crucis*, Monika Karwaszewska (Gdańsk) – „*Podróż między dniem a nocą*”. *Jour, Contre-Jour pour 13 musiciens, orgue electrique et bande magnetique 4 pistes Gérarda Griseya*, Teresa Błaszkiwicz (Gdańsk) – *Koncert na organy i orkiestrę smyczkową Andrzeja Dziadka*, Leszek M. Gorecki (Warszawa) – *Organy w twórczości Pawła Łukaszewskiego*.

W drugim dniu sesji wygłoszono osiem referatów: Emanuele Cardi (Neapol) – *Musica organistica et arte organaria nell'Italia del XVI e XVII secolo – la realtà napoletana*, Andrzej Szadejko (Gdańsk) – *Oznaczenia rejestracyjne w wariacjach chorałowych Daniela Magnusa Gronaua (1685-1747) – nowe spojrzenie na rejestrację organową w okresie baroku*, Piotr Dębski (Legnica) – *Organy Adama Horatiusa Caspariniego w Kościele Parafialnym pw. Św. Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze*, Piotr Rojek (Wrocław) – *Instrumentarium organowe w XIX-wiecznym Wrocławiu*, Benjamin Vogel (Lund) – *Welsche-positive i inne „samograje” w domach gdańszczan w drugiej połowie XVIII wieku*, Przemysław Lewko (Gdańsk) – *Organy Oliwskie – Theatrum Historicum. XIX-wieczne akta kancelarii pruskiej jako źródła nieznanych informacji o organach oliwskich*, Marian Dorawa (Toruń) – *Rekonstrukcja bocznych organów Bazyliki Katedralnej w Pelplinie*, Michał F. Runowski (Berlin) – *Tradycyjny innowator. Organista Gewandhausu w Lipsku, pedagog i edytor dzieł Bachowskich Paul Homeyer – w setną rocznicę śmierci*.

W tegorocznej konferencji można wyróżnić kilka grup tematycznych. Pierwszego dnia dominowały referaty poświęcone polskiej i obcej muzyce organowej XX wieku. Drugim obszarem badań była muzyka dawna – J.S. Bacha oraz gdańskich mistrzów przeszłości. Trzeci natomiast obszar zagadnień stanowiło budownictwo i konserwacja organów – nieodłączny atrybut każdorazowych konferencji *Organy i muzyka organowa*.

Marietta Kruzel-Sosnowska skupiła uwagę na symbolice jednego z dzieł Mariana Sawy (1937-2005) – organowego *Ecce lignum Crucis*. Referentka, będąc wielokrotną wykonawczynią utworu (wraz z nagraniem płytowym) oraz adresatką dedykacji, znakomicie zna nie tylko wykonawczą problematykę dzieła, ale również jego symbolikę. Utwór poświęcony jest tematyce wielkopostnej i można w nim odnaleźć szereg odniesień symbolicznych, potwierdzonych – zdaniem Kruzel-Sosnowskiej – przez kompozytora. Przykładowo, sześć uderzeń klasterów wskazuje wybiecie godziny szóstej, zablokowany na klawiaturze na początku utworu tryton oznacza grzech pierworodny (tryton zwano w muzyce dawnej *diabolus in musica*), a jego rozwiązanie na kwartę czystą w dalszej części utworu M. Kruzel-Sosnowska zinterpretowała jako zgładzenie tego grzechu, przyjęcie przez Chrystusa trudu ofiary. Autorka referatu szczegółowo wyjaśniła każdy fragment utworu, ilustrując całość przykładami nutowymi. Sawa był organistą, improwizatorem, pedagogiem, znanym przede wszystkim z licznych dzieł organowych o łącznej liczbie ponad 250 utworów.

Leszek Mateusz Gorecki przedstawił twórczość organową Pawła Łukaszeńskiego (ur. 1968), warszawskiego kompozytora i dyrygenta. W jego dorobku jedynie dwa utwory są przeznaczone wprost na organy: *Koncert* na organy i orkiestrę smyczkową oraz *Souvenir* na organy solo. Jednak w wielu dziełach wokalnie-instrumentalnych o tematyce religijnej P. Łukaszeński zastosował organy (m.in. *Nieszpory żałobne*, *Via Crucis*, dwie *Litanie*, *Messa per voci e fiati*). Autor referatu skrótkowo przedstawił tę twórczość, ilustrując krótkimi przykładami dźwiękowymi. Podobnie, muzyki polskiej XX wieku dotyczyła wypowiedź niżej podpisanego. Marian Borkowski (ur. 1934) napisał pięć utworów wykorzystujących organy. Autor w artykule zaprezentował je szerzej, zaś w ustnej wypowiedzi skupił się jedynie na organowym *Psalmusie*. Andrzej Dziadek, twórca pochodzący ze Śląska i tam aktywnie działający, jest od kilku lat profesorem w gdańskiej Akademii Muzycznej. Teresa Błaszczewicz scharakteryzowała w swoim referacie jego koncert organowy, eksponując problematykę formy tego dzieła, które zaliczyła do nurtu minimalistycznego.

Wypowiedź Moniki Karwaszewskiej nie była wprost poświęcona muzyce organowej. Skupiła się ona na prezentacji dzieła jednego z czołowych spektralistów francuskich – Gerarda Griseya: *Jour, Contre-Jour pour 13 musiciens, orgue électrique et bande magnetique 4 pistes*. Związkiem z konferencją organową są tu w pewnym stopniu organy elektryczne, lecz to nawiązanie jest bardzo luźne. W dyskusji Benjamin Vogel zwrócił uwagę na rozróżnienie pojęć: organy elektryczne i elektroniczne, traktowane często (błędnie) jako synonimy. Prowadzący sesję Andrzej Szadejko poddał w wątpliwość nazywanie organów elektrycznych organami. Tymczasem, organy elektryczne były jedynie jednym z instrumentów większego zespołu, potrzebnego Griseyowi do skonstruowania widma dźwiękowego swojej kompozycji, której inspiracją był egipski mit mówiący o podróży boga Ra barką od świtu do zmierzchu i od zmierzchu do świtu. Autorka przebadła dzieło pod względem tworzenia przez Griseya widma dźwiękowego (harmonicznego i nieharmonicznego), a także przedstawiła przebieg utworu w postaci sonogramu.

Marian Dorawa z Torunia, znany konserwator zabytkowych organów, biorący udział w gdańskiej sesji już trzynasty raz, przedstawił opracowaną przez siebie metodę konserwacji bocznych organów bazyliki katedralnej w Pelplinie. Jak wspomniał, podstawą konserwacji stało się samo słowo *conserve*, czyli zachowywać. Zdaniem referenta, przystępując do konserwacji wspomnianego instrumentu, należało zachować jak najwięcej elementów oryginalnych. Autor przedstawił klisze ze zdjęciami organów sprzed i po konserwacji oraz zaprezentował metody prac konserwatorskich.

Magdalena Dopierała z gdańskiej Akademii Muzycznej skoncentrowała się na charakterystyce *Koncertu organowego* op. 52 belgijskiego kompozytora Flora Peetersa, jednego z najwybitniejszych organistów i twórców muzyki organowej XX wieku. Autorka zaprezentowała problemy formy, faktury dzieła oraz relacji pomiędzy solowym instrumentem a orkiestrą.

Gdańskie środowisko muzyczne skupia swoje badania m.in. na dziejach muzyki w dawnym Gdańsku. Organizuje w tym celu sesje naukowe połączone z publikacjami „Musica Baltica”. Niektórzy z gdańskich badaczy również podczas omawianej konferencji skoncentrowali uwagę na dziejach dawnego Gdańska. Do tych zagadnień nawiązywały trzy referaty. Andrzej Szadejko przedstawił sposoby rejestracji w utworach organowych Magnusa Gronaua, gdańskiego organisty i kompozytora. Referent dowodził, że kompozycje Gronaua są bogatym źródłem informacji o sposobie rejestracji utworów barokowych. Z kolei Wojciech Lauer przedstawił twórczość organową również gdańskiego kompozytora, organisty Kościoła Mariackiego – Wilhelma Markulla. Beniamin Vogel, znany instrumentolog od lat badający dzieje instrumentów muzycznych dawnego Gdańska, zaprezentował wyniki swoich poszukiwań poświęconych instrumentom muzycznym w domach dawnych gdańszczan. Z tematyką sesji wiązał się ten referat dzięki wspomnieniu o pozytywach, które można było spotkać w dawnych gdańskich domach. Dalej jednak autor prezentował informacje o tzw. *Welsche-positive*, czyli „samograjach” – jak sam mówił, pozytywkach lub zegarach z grającym mechanizmem strunowym lub niekiedy piszczałkowym. Gdańskiej tematyki dotyczył także referat Przemysława Lewko, który przebadiał dziewiętnastowieczne archiwa pruskie dotyczące oliwskich organów.

Z zapowiadzianych kilku zagranicznych gości jedynie trzech wygłosiło referaty: Christoph Krummacher z Lipska przedstawił referat o roli J.S. Bacha w tworzeniu liturgii luterańskiej, zaś Emanuele Cardi opowiedział o włoskiej muzyce organowej i budownictwie organowym w XVI i XVII stuleciu. Zamieszkały w Berlinie Michał F. Runowski przypomniał sylwetkę mało znanego w Polsce Paula Homeyera.

Tegoroczne obrady należy uznać za udane, choć referenci nie zawsze przestrzegali danego im czasu na wystąpienie, pomimo ogłoszeń i próśb ze strony przewodniczących konferencji. Problem z dyscypliną pojawia się niestety często na krajowych sesjach naukowych. Dlatego należy bardziej zadbać o tę dyscyplinę i zwracać uwagę na przestrzeganie wyznaczonego czasu. Warto się także zastanowić nad pojemnością pojęć „organy” i „muzyka organowa”. Wystąpienia poświęcone gdańskim „samograjom” czy muzyce Griseya – choć interesujące i wartościowe poznawczo – jedynie ocierały się o tematykę sesji.

W tym samym czasie co konferencja odbywał się w Gdańsku VII Międzynarodowy Konkurs Muzyki Organowej im. J.P. Sweelincka. Imprezą towarzyszącą konkursowi i konferencji naukowej był recital improwizacji organowych. Odbył się on 22 września w Polskiej Filharmonii Bałtyckiej. Wykonawcą był Pierre Pincemaille – organista tytularny w Katedrze Saint Denis, zwycięzca szeregu konkursów organowych, m.in. prestiżowego Międzynarodowego Konkursu Organowego w Chartres. Artysta przedstawił trzy improwizowane formy. Pierwszą z nich była barokowa partita w stylu J.S. Bacha, oparta na chorale Franza Tundera. Była ona złożona z szeregu ogniów, m.in. z chorału figurowanego, chorału kolorowanego, arii oraz fugi. Drugą formą była wielka romantyczna symfonia organowa, złożona z czterech części. Dwie skrajne przypominały rozbudowane allegro sonatowe, druga – scherzo, zaś trzecia była częścią utrzymaną w wolnym tempie. W założeniu organizatorów miały to być improwizacje na zadany przez publiczność temat, lecz – ze względu na trwającą w Polsce w tych dniach żałobę narodową po wypadku w Kopalni „Wujek-Sląsk” – tematy uzgodnił z wykonawcą prof. Roman Perucki, dyrektor Polskiej Filharmonii Bałtyckiej. Były to dwie polskie pieśni kościelne. Ostatnią z improwizowanych form był cykl wariacji na temat melodii Zbigniewa Preisnera. Artysta zaprezentował znakomitą formę oraz pełnię możliwości wykonawczych i twórczych, a także walory brzmieniowe instrumentu. Potrafił także poradzić sobie z drobną awarią organów – zablokowaniem jednego dźwięku, wplatając go w treść swoich kreacji.

Obradom gdańskiej sesji *Organy i muzyka organowa* każdorazowo towarzyszy wydana książka, zawierająca wszystkie referaty (również te, które zostały zgłoszone do druku, lecz nie zostały wygłoszone podczas sesji). Ciekawostką jest publikacja książki przed konferencją, co umożliwia wcześniejsze zapoznanie się z tematyką referatów i późniejszą dyskusję nad nimi, a także uzupełnienie przez uczestników własnych wypowiedzi o nowe informacje. Publikacje gdańskiej akademii były w środowisku polskim pierwszymi pracami poświęconymi sprawom budownictwa organowego i muzyki organowej. Publikacje te są zawsze precyzyjnie zredagowane, wzorcowe również pod względem edytorskim. Zasługa to zespołu redakcyjnego Wydawnictwa AMiSM, któremu przez ponad czterdzieści lat szefował niezastąpiony Janusz Krassowski. Obrady konferencji toczyły się w tym roku we wtorek i w środę. I właśnie w środę, już po zakończeniu obrad, późnym popołudniem dotarła wiadomość o nagłej śmierci Janusza Krassowskiego. Jego zgon jest bolesną stratą dla społeczności gdańskiej uczelni. Był on bowiem pracownikiem oddającym się z zapałem i wielkim zaangażowaniem działalności naukowej i redakcyjnej, pracując często poza godzinami pracy, aby nadać redagowanym przez siebie publikacjom ostateczny, perfekcyjny kształt.

Marcin Tadeusz Łukaszewski
UKSW, Warszawa